

Setembre cultural | Actualitzat el 19/01/2017 a les 23:19

Gino Bartali o com salvar de la mort 800 persones jueves a cop de pedal

El periodista Franc Lluís explica al llibre 'Gino Bartali, el hombre de hierro' com el ciclista italià va salvar la vida de 800 persones jueves transportant documentació falsificada amagada dins els tubulars de la seva bici | El mite del ciclisme italià no va fer mai pública la seva col·laboració amb la resistència antifeixista; es va saber el 2003, tres anys després de la seva mort, per la descoberta d'un vell dietari d'un altre membre de la trama

Gino Bartali i Fausto Coppi, en una imatge de 1940

Guanyador de tres Giro d'Itàlia, el 1936, 1937 i 1946, i dos Tour de França, el 1938 i 1948. Encara avui té el rècord d'haver guanyat el Tour amb més anys de diferència entre la primera i la segona victòria. Entremig, la Segona Guerra Mundial va semblar que podia truncar la carrera esportiva de Gino Bartali, junt amb el seu contemporani Fausto Coppi, els dos grans mites del ciclisme italià. La seva principal victòria, però, va ser precisament durant els anys de guerra, entre 1943 i 1944, quan va salvar amb la bicicleta la vida de 800 persones jueves italianes que el règim feixista de Benito Mussolini, en connivència amb el nazisme alemany, hauria deportat als camps de concentració d'Auschwitz-Birkenau, Bergen Belsen o Ravensbrück. Com va salvar la vida d'aquestes 800 persones jueves i com va passar inadvertit fins el punt que no va transcendir fins el 2003, tres anys després de la seva mort als 85 anys, és l'eix central de *Gino Bartali, el hombre de hierro*, llibre que el periodista Franc Lluís i Giró acaba de publicar a Dstoria Edicions i que divendres presentava a la Muntanya de Llibres de Vic.

Home de profundes conviccions religioses, Gino Bartali, nascut el 1914 a Ponte a Ema, un petit poble de la comuna de Florència, va fer amistat amb el cardenal de la capital de la Toscana Elia Dalla Costa. Eclesiàstic d'influència, Dalla Costa va formar part de les travesses per ser Papa tant el 1939, quan va ser escollit Pius XII, com el 1958, quan ho va ser Joan XXIII. Doncs bé, aquest

cardenal que va estar a punt de ser elegit Papa fins a dues ocasions, va ser el cap d'una trama, reduïda però tan eficient com discreta, que va permetre salvar la vida a 800 persones jueves, moltes d'elles nenes i nens. Tenia com a còmplices a l'assessor del cardenal i a un frare franciscà, el pare Rufino Nicacci, que vivia al monestir d'Assís, a 177 quilòmetres de Florència. També, però, eren cooperadors necessaris de la trama l'editor Giorgio Nissim, que feia anar la vella impremta del monestir d'Assís, i ni més ni menys que l'ídol del ciclisme italià, guanyador dels Giro de 1936 i 1937 i del Tour de 1938, Gino Bartali. En què consistia, però, aquesta peculiar trama de tres eclesiàstics, un impressor i un ciclista que va permetre salvar la vida a 800 persones jueves en plena Segona Guerra Mundial? Ho explica Franc Lluís en el seu llibre.

Conxorxat amb el cardenal de Florència

Tot va començar una tarda de la tardor de 1943. A imatge i semblança de l'Alemanya nazi, la Itàlia feixista de Benito Mussolini havia anat anul·lant els drets a les persones jueves, i aquella tardor de 1943 es va decretar la detenció de totes elles, independentment de la seva nacionalitat, i van ser tancades en camps provincials, a l'espera de conduir-les a camps de concentració especials. Aquella tarda de 1943, amb la guerra en marxa i sense competicions ciclistes, Gino Bartali va rebre una enigmàtica trucada del seu amic el cardenal Elia Dalla Costa. El citava per aquell vespre mateix al palau episcopal, però l'advertia que no ho digués absolutament a ningú. Com explica Franc Lluís en el seu llibre, Bartali, tot i quedant intrigat, va ser conscient que devia tractar-se d'un assumpte perillós, i per això no li va demanar res, més tenint en compte que el cardenal fins i tot podia tenir la línia telefònica punxada.

Gino Bartali el 1945

La trama es dedicava a la falsificació de documents per entregar a les persones jueves en risc de ser detingudes, deportades i assassinades pel feixisme italià i el nazisme alemany. La documentació falsa permetia a aquestes persones sortir d'Itàlia, anar cap a un lloc segur i salvar-se de la detenció i més que possible mort. Però i quin era el paper que li reservava el cardenal Dalla Costa al seu amic ciclista, ídol i emblema de la Itàlia feixista de Mussolini, per a més inri? Doncs portar la documentació falsa amagada dins la tubular i fins i tot sota el seient de la bicicleta. Bartali hauria de fer tantes vegades com fes falta els 177 quilòmetres que separaven Florència del monestir d'Assís, simulant que entrenava per no perdre la forma per quan tornessin les competicions un cop acabada la guerra. I així va ser, durant el que va quedar de 1943 i 1944 que Bartali es va convertir en el missatger salvador de gairebé un miler de persones jueves que,

sense la seva intervenció, haurien tingut molt més complicat obtenir la documentació falsa que s'imprimia en la vella impremta del monestir d'Assís.

Els 177 quilòmetres entre Florència i Assís amb els documents al tubular de la bici

Franc Lluís explica que Bartali sortia ben d'hora de casa seva, deixava la seva dona dormint al llit, per ni tan sols haver de donar explicacions d'on anava a entrenar. El trajecte, però, no era fàcil. Itàlia estava sembrada d'uniformes nazis i feixistes, i la policia militar alemanya era especialment perillosa. Bartali, explica Franc Lluís, fins i tot tenia assajada l'explicació per quan el paraven en algun control: «M'entreno tant com puc per tornar a donar victòries a Itàlia». El periodista de Breda explica en el llibre alguns contratemps que va tenir en les seves anades i vingudes d'Assís. Alguna ensopagada amb els soldats alemanys, amb trets inclosos, o quan el van cridar a una presó per interrogar-lo pel text, suposadament encriptat, d'unes cartes que li havia enviat al cardenal Dalla Costa. Més d'una vegada havia temut que l'enganxarien, com detalla el llibre de Franc Lluís. Com a mostra, aquest fragment on el periodista descriu una de tantes situacions amb què es devia trobar el ciclista italià en les seves anades i vingudes de Florència a Assís:

«Suat i ple de pols, però sobretot nerviós. Molt nerviós. El control policial estava cada vegada més a prop. Gino Bartali pedalava com de costum, prop de casa seva, a Florència. Compassava la respiració amb el moviment sincopat de les cames. Imprimia molta força en cadascun dels pedals, potser massa. Potser era la manera d'eliminar els nervis. Vaja intent! El control policial era a pocs metres. Va frenar, va parar i ja no va tenir temps de baixar de la bici. Una parella de policies el va assaltar a crits: «Ginetaccio!! Ginetaccio!! Bartali!!! Campione!!!». El van afalagar, li van demanar autògrafs, van fer mil i una preguntes al seu ídol ciclista, Gino Bartali. L'italià que havia guanyat el Tour de França de 1938 i el Giro d'Itàlia de 1936 i 1937. L'home que els atenia amb un somriure nerviós sota el seu nas immens. El ciclista que no veia el moment de tornar a pedalar i escapar a corre-cuita perquè sabia que els policies, que tant l'admiraven, no dubtarien ni un moment a detenir-lo si sabessin què transportava amagat dins dels tubs de la seva bicicleta empolsinada».

Gino Bartali i Anton Wvelley, en una imatge de 1950 Foto: Nationaal archief NL. CC.

Sigui com sigui, no el van descobrir mai. I la guerra va acabar, i amb ella, Mussolini i el feixisme a Itàlia. I van tornar les curses, i Bartali va guanyar, amb 34 anys, el Tour de 1948. Ho va fer imposant-se en set etapes, entre elles tres victòries consecutives als Alps, a Briançon, Aix Les Bains i Lausana. L'etapa amb final a Briançon, de fet, la va començar amb vint minuts de desavantatge respecte el líder, el francès Louison Bobet. Però va arribar a Briançon amb tanta diferència, però, que aquell mateix dia es va vestir el *maillot* groc que ja no deixaria fins el 25 de juliol al Parc dels Prínceps de París. I la llegenda es feia encara més gran, en uns anys, aquests de la postguerra que en naixia una altra, la de Fausto Coppi, l'altre mite del ciclisme italià, amb qui durant uns anys encara van delectar els aficionats al ciclisme amb una exquisida rivalitat. Durant

anys no hi havia a Itàlia un sol aficionat al ciclisme que o era de Bartali o era de Coppi. El llibre de Franc Lluís també entra en profunditat en aquesta rivalitat, així com en altres aspectes esportius d'aquells anys èpics del ciclisme.

Bartali va ocultar la gesta durant 57 anys i no va saber-se fins després de la seva mort

Però haurien de passar 55 anys abans la llegenda de Bartali no es fes encara més i més gran. El ciclista de la Toscana va morir l'any 2000, amb 85 anys. I tot i haver passat gairebé 60 anys de la gesta d'haver salvat més de 800 persones jueves portant els documents falsificats amagats dins el quadre de la bicicleta, exposant-se a ell i a la seva família a una detenció segura i vés a saber si fins i tot mort, Bartali mai va fer-ho públic. Va ser al 2003 quan, segons explica Franc Lluís en la seva obra, els fills de l'editor Giorgio Nissim van trobar un vell dietari del seu pare on detallava la forma com va funcionar la xarxa clandestina dedicada a aconseguir documents per salvar la vida de centenars de persones jueves. Les notes explicaven amb detall els viatges de Bartali, els quilòmetres que feia, els papers que amagava a la bicicleta, i sobretot, l'abnegació amb què es va dedicar a aquella causa.

Franc Lluís i Giró, divendres a la Muntanya de Llibres de Vic Foto: Josep Comajoan

I per què no ho va explicar a ningú? De fet, no va ser exactament a ningú. Sí que ho va confessar al seu fill Andrea, sota promesa que no ho expliqués a ningú. I així ho va fer aquest, fins que el 2003 el tema va transcendir per la descoberta en l'antic dietari de l'editor Nissim. Segons ha explicat posteriorment Andrea el seu pare li va argumentar així per què no havia explicat la història a ningú més: «Has de fer el bé, però no n'has de parlar; si ho fas, estàs aprofitant les desgràcies alienes pel teu propi benefici». Segons Franc Lluís, el silenci que va guardar Gino Bartali durant més de mig segle «l'honora moltíssim». Més tenint en compte que, amb el pas dels anys, la figura de Fausto Coppi, «el d'esquerres, el jove, l'enrotllat» va eclipsar lleugerament la d'un Gino Bartali que havia anat passant a la història com «el de dretes, associat a Mussolini», no perquè ell hi simpatitzés, però sí perquè el dictador, sobretot després de la victòria al Tour de 1938, l'havia convertit en un dels emblemes del règim.

Franc Lluís explica que va afrontar el repte d'escriure la història de la salvació de les 800 persones jueves gràcies a les pedalades de Bartali després de comprovar que no és la informació que hi havia sobre el tema a l'Estat espanyol. Sobretot quan va començar la recerca, entre 2010 i 2011. «És un llibre curtet [té 91 pàgines] però intenta ser una crònica periodística, tenia clar que no hi volia posar ficció; se'n podria fer una novel·la històrica, però la història és tan potent que explicar-la tal com era ja tenia sentit, com quan fas una foto que no li fa falta filtre». La crònica històrica de la Itàlia mussoliniana es combina amb la del ciclisme de l'època, i amb el fet que dóna origen al llibre, la gesta de Bartali salvant les 800 persones jueves. Tot plegat amanit amb quatre breus entrevistes que li acaben de donar un to periodístic. Entrevistes a l'historiador Steven Forti, a l'exciclista Alfred Esmatges, al membre de la Comunitat Israelita de Barcelona Víctor Sorensen i a la periodista especialitzada en ciclisme Nieves Moya. «En Franc és un caçador d'històries, però el llibre sobre Bartali és un llibre d'història amb majúscules», el defineix el també periodista especialista en ciclisme Isaac Vilalta.